

Norske Matshistoriske Vinsers Landsforbunds møte.

Kåseri 20 mars 1946.

Alf Wollstedt

Tøyenmuseene under okkupasjonen.

Styret i vårt landsforbund har mot min stemme bestemt at jeg skulle si ~~et par~~ ^{noen} ord om Tøyenmuseene under okkupasjons~~n~~ tiden. Det har ikke vært noen ^{idelt} behagelig fornøyelse å gjenkalde den tiden i erindringen. Det var en stagnerende tid for våre museer og for alt som ikke hadde med krig å gjøre.

Bortsett fra det kjenskap vi fikk til tyskerne og våre hjemlige nasister lærte denne okkupasjonstiden oss såre lite av verdi for fremtiden. De erfaringer vi høstet gjennom forberedelse til evakuering og ved alle disse luftvernforanstaltninger vil vi forhåpentlig ikke få noen nytte av - det kan være nokk for vår generasjon å ha gjennomlevet to verdens²kriger.

Rent ytre sett slapp museene og Tøyenhagen så godt som uskadd fra krigens ødeleggelser. Vi fikk et dusin vinduesruter blåst ut og en luftverngranat gjorde et lite hull i et blomsterbed. Det var ~~jo~~ forresten adskillig graving for bomberom i hagen, men noe krigsskade på bygninger og samlinger hadde vi ikke.

Tyskerne beslagla til kasserner alle de store skolene omkring Tøyenhagen, Sofienberg- og Lakkegatenskole Sarsgaten-

Tøyen og Vahlsskole, og hele dagen og langt ut over natten med var Tøyenhagen, særlig i de strålende vakre vår- og sommerdager i krigens første år tumleplass for de grønkledte og flokker av lypske jentunger. Av og til gikk det ganske vilt for seg; flokker av patriotiske smågutter jaget jentene med lange pisker og klippet håret av dem, og tyskerne jaget småguttene, tok fra den sakser og klippemaskener og truet endog havens vaktfolk med revolver. Terboven holdt tordentaler fordi jentene ikke fikk beholde sine forføreriske lokker. Det var just ikke noen behagelig tid å bo i Tøyenhagen i de dager, Men rett skal være rett, forholdene bedret seg nokså snart. Holmboe klaget til Ørtskommandanten og den bekjente tyske disiplin ble håndhevet med brutal strenghet.

Hele våren utover det første krigsåret hadde vi ofte visitter av allierte fly og tyskerne kjørte kanonene sine under i store trærne i Tøyenhagen for å holde dem skjult for flyene. En tysk kaptein og hans folk plantet en metraljøs på det flisebelagte runde trapperepo mellom hovedingangen til haven og Zoologisk Museum, men da kom overgartner Larsson farende fektende rasende med armer og ben og brukte en forferdelig munn på tysk og svensk og norsk så den tyske kaptein ble fullstendig stum og slagen, pakket metraljøsen sammen og tuslet vekk.

En annen dag kom en lang rekke svære biler tilhørende et kompani tyske ingeniørtropper og parkerte opp i rad og rekke langs havegjerdet nedenfor Zoologisk Museum og vi fikk visitt av et par offiserer som ville beslaglegge kjellerrom i museet til vaktstue for denne bilkollonnen. Jeg meldte saken til rektor Seip som lot den gå videre til byens ordfører, og selv gjorde vi hva vi kunne for å unngå å ha et slikt mål for bombeflyene så tett inn på museet, - det var jo i begynnelsen av krigen og vi kunne jo ingenting vite. Den neste dag fant tyskerne vaktrommet i kjelleren fylt fra gulv til tak med flere favner bjerkeved, tyskerne kom ikke inn, de forst^{vi}ant og hørte heldigvis ikke ^e om saken.

Et par ganger senere hadde vi også visitter av tyske militære som besiktiget kjelleren. De var forøvrig meget elsverdige i sin fremtreden, spurte ^e meget høflig om jeg talte tysk eller fortrakk engelsk, hvortil jeg selvfølgelig svarte at jeg antok herrene foretrakk tysk. Jeg spurte hva kjelleren skulle brukes til, men fikk ikke noe svar på det. Derimot ble jeg nøye spurt om hvor mange mennesker som holdt~~t~~ til i bygningen, og jeg fikk sterk mistanke om at de ville bruke kjelleren til ammunisjonslager. Jeg la derfor ivei med å fortelle om det

store besøk vi hadde i samlingen, særlig av skolebarn, 50,000 stykker, men enten det var pr. dag eller pr. år det ble det ikke noe spørsmål om. Invertfall fikk kjelleren være i fred.

Ved Geologisk Museum benyttet vaktmesteren seg av den samme taktikk: å fremheve sterkt det store besøk i samlingen.

Vistnok de fleste Oslo-museer stengte i okkupasjons-tiden. Tøyenmuseene holdtes åpne på ordinær vis og arbeidet var i gang som ellers - tilsynelatene iallfall. Det er ikke helt utenkelig at dette kan ha bidraget en smule til at tyskerne holdt seg såvidt unna oss, som de gjorde, men selv om denne tanke ikke har noe for seg, har museene på Tøyen ved å holdes åpne gjennom alle krigsårene, selv etter at Universitetet forøvrig var stengt skaffet mange mennesker i kjærkommen adspredelse i denne tiden, da anledning til adspredelse i det hele tatt var ytterst sparsom. Besøk antallet i Tøyenmuseene var i de 5 krigsårene for Zoologisk vedkommende 175,000, gjennomsnittlig 35,000 pr. år. I fem-årsperioden nærmest før krigen var det gjennomsnittlige årlige besøk ~~xxxxix~~ omtrent 41,000. Ved Geologisk Museum var ^{besøket} gjennomsnittlig i krigsårene 21,000. ~~eg~~ i Drivhusene hadde også godt besøk, men der lilles ikke de besøkende.

I normale tider består besøket for en stor del av

tilreisende, f.eks. klassevis av skoleelever fra landdistriktene og nabobyene. At viⁱ krigstid, da anledningen til å reise var sterkt innskrenket, skulle få et besøk på gjennomsnittlig 35000 om året er høyst overraskende, og en vil kanskje mene at det skyltes de mange tusener grønkledte som gjestet vår by, men det var ikke tilfelle (vaktmesten holdt spesiell statistikk over de ubudne gjester). De som besøkte museet var nesten bare små og store Oslo-borgere og folk fra nærmeste omegn som trengte litt annet å tenke på enn bare krig.

Særlig i krigens første år hadde museene ^{besøkt} av en del tyske naturvitenskapsmenn, alle vel bevebnet med bajonetter og revolvere. Ja en av dem dr. Putzig en fuglespesialist fra Vogelwarterositten, hadde endog på forhånd, for å sikre seg adgang til museet vebnet seg med en skrivelse fra nasiminister Schancke (Dessverre forsømte jeg å få avskrift av skrivelsen, Den inneholdt en ordre til museets bestyrer om vær så god å stå til tjeneste for den tyske doktor med alt det materiale ^{doktoren} han ønsket. Holgersen bodde på museet den tiden og han tok seg av tyskeren.

I de første april-dagene 1940 hadde vi også besøk av dr. Frank ved Berliner-museet. Han kom 3 dager på rad utelukkende for å få rosenmåker, som Berliner-museet ikke hadde i

sine samlinger. Han hadde greie på omtrent hvormange eksemplarer vi hadde og maset svært. Han hadde tydeligvis fått i oppdrag fra Berliner-museet å skaffe disse rosenmåkene, men måtte nøye seg med besked om at han kunne komme tilbake til saken når krigen var slutt. Jeg tror ikke han gjør det. Hverken Putzig eller Frank har vi senere hørt noe til. Begge ble sent til Finland.

[Begge disse ornitologer kjente jeg noe til fra før.

Dr. Frank hadde jeg korrespondert med i fredens år og han hadde enddog bearbeidet materiale for oss. Jeg kan ikke nekte for at det føltet litt "uvent" for meg å la ham bli stående utenfor entredøren, da han kom grønkledt og velbevebnet høflig og smilende oppsøkte meg i min privatbolig. Senere da også andre kom for å avlegge meg visitt var det bare en fornøyelse å la dem stå utenfor på den kalde gangen, - de kollegiale følelser hadde fått tid til å bunnfryse.]

Mens hjemsøkt ble insektavdelingen. Både var insektspesialistene av adskillig høyere militær rang og dessuten, hvad verre var, gav de seg adskillig bedre tid. Enkelte gikk ut og inn på museet i flere uker og befant seg øyensynlig meget vel. Den marine evertibratavdeling derimot fikk ingen bevebnete

~~zoologisk museum~~ naturforskere på besøk. Geologisk Museum hadde også lite av dem, og ved Botanisk Museum innskrenket besøket av tyske fagfolk seg til enkelte som av og til lånte en bok.

I september 1940 ble Museene og Tøyenhagen gjort kjent med at vi uten utgift kunne få arbeidshjelp av norske offiserer og underoffiserer, slike som var blitt overflødige på Akershus og andre festninger etter at tyskerne hadde besatt landet. Zoolgisk Museum ble tildelt en eldre løytnant og en vaktmester. Løytnanten gjorde et meget nyttig arbeide for oss vesentlig med katalogisering både av samlingen og biblioteket, han skrev tusenvis av bibliotekskort. Han var en eldre mann over 60 år og sykelig. Han døde i mai 1943 etter 2½ års tjenestetid ved museet. Den andre militærmannen tjenestegjorde som fyrbøter til krigen var slutt. Han ble da kalt tilbake til sin tidligere militære stilling. Zoologisk Museum hadde også fått tilsagn om en 3die mann, som vi ville bruke i preparantverkstedet og lære opp til å preparere. Vi mangler jo i høy grad dyktige preparanter her i landet. Denne 3die uteble dessverre og det var ham vi kunne trengt best. Geologisk Museum hadde ingen av de overflødige militære. Botanisk Museum fikk

løytnant Ringnes i sin tjeneste. Han arbeidet der i to tre år og gjorde et overordentlig nyttig arbeide med registrering av herbariene. Han ble dessverre sent til Tyskland sammen med de mange andre norske offiserer. Tøyenhagen fikk 3 militære. 2 av dem bruktes som vakter i hagen og 1 til å male navneskilter til plantene.

Allerede et par år før nasiststyret ramlet arbeidet Kirkedepartementet med en overføring av sivile tjenestemenn med frilønn til annen s̄tatstjenestestilling. Universitetet fikk i den anledning anmodning om å fremkomme med forslag med hensyn til hvilke av Unversitets regulativmessige stillinger angjeldende tjenestemann ansåes skjkket til å betjene, med oppgave over hvilken budjettmessig økning hans ansettelse eventuelt vil medføre.

Kvestor oversendte saken til museene og Tøyenhagen. Zoologisk Museum hadde på den tid en igjen av de overførte militære, og jeg svarte at den påtenkte overføring av hans stilling ville være ensbetydende med opprettelsen av en ny fast stilling på Universitetsbudsjette, og at jeg anså det riktigst at saken utsattes inntil en hadde fått mer erfaring såvel om det arbeid som under normale tider burde henlegges

til en slik en ny stilling som til den person som tenkes ansatt i stillingen. Da krigen var slutt fikk det militære vesen sine folk tilbake.

Vi hadde også i krigsårene andre "irregulære" funksjonærer ved museene, - studenter som ble ansatt som vikarer for beleilig sykemeldte fast ansatte funksjonærer. For enkelte av disse vikarierende skaffet vi oss for sikkerhets skyld og etter vikarens eget ønske attest fra Norges offentlige arbeidsformidling om at ansettelsen var godkjent. Det hente jo vi fikk litt kluss med den pliktmessige sykeforsikring og slikt noe, men det var jo så meget kluss i den tiden og det gled over med noen kroners etterbetaling.

Heldigvis hadde vi ikke under hele krigen hverken ved Zoologisk eller Geologisk Museum noen som var stripet enn si nasister, og det lykkedes oss å få averget at den ene av Oslos to nazizoologer fikk innpas på Tøyen. Han ville absolutt ha laboratorierom på Zoologisk Museum og det var skrivelser frem og tilbake mellom Universitetet og Museet om den saken.

Jeg har allede nevnt at vi under krigen holdt museene åpne for publikumsbesøk til de samme tider som før krigen. Men vi holdt ikke alle samlingssalene åpne. Dels av hen-

syn til flyalarm - vi hadde flyalarm 5-6 ganger midt i åpningstiden og dels fordi vi hadde hele den store hallen i annen etasje stavende full av malerier og møbler fra Kunstnerne Hus, ble annen etasje stengt for publikum. Skoler fikk imidlertid ved spesiell henvendelse adgang til under sine læreres veiledning å komme inn i salen i annen etasje for å se skuesamlingen av krybdyr, fisk og lavere dyr.

Da Kunstnerne Hus ble kastet ut av sitt eget hus fikk det oprinnelig først husrom i Historisk Museum men så da Historisk Museum en tid senere ble beslaglagt for organisasjonen ~~TMB&K~~ ^{ut} Todt ble Kunstnerne Hus kastet ^{ut} også herfra og havnet i god behold) sammen med flyttegodset fra Historisk Museum i museene på Tøyen. På Geologisk Museum var også statsarkivet magasinert og etter bombingene av Victoria Terrasse fikk også ^{de} Geologiske Undersøkelser husly i dette museum.

Foruten for evakuert gods gav museene under en stor del av krigstiden husrom for skoler; de hadde tilhold ^{både} på Geologisk-og Botanisk Museum, en kortere tid også på Zoologisk.

I et av kjellerrommene på Zoologisk Museum hadde vi i krigens to siste år gitt skjulested for flere tusen kilo elektrisk materiell, tilhørende et av byens større firmaer,

og et annet kjellerrom var fylt fra gulv til tak av sukker, mel og gryn fra Danmark. Det var nok hyggelig å ha litt mat i huset i påkommende tilfelle, men ikke alltid så hyggelig å få tyskere på besøk i kjelleren, og det hendte jo av og til. Finligst var det forresten en dag vi hadde en hel patrulje som undersøkte hverkrok på loftet. De påstod, med rette eller urette skal være usagt, at det var gitt lyssignaler en av de ^veste bombe-nettene gjennom takvinduene på loftet. Vi hadde riktignok hatt innbrudd om natten gjennom et av kjellervinduene og lommelykten på en ~~knagg~~ i tilfluktsrommet innenfor var vekk. Tyskerne håpet å finne synderne bortgjemt på loftet. De snuset overalt og var også inne i et av smårommene, hvor det sto en av disse karakteristiske flate kassene med ammunisjon som brukes i armeen. Men tyskerne var mange og plassen i rommet trang, de tråkket opp på kassen uten å fatte mistanke om dens innhold. "Det vil helst gå bra" som det heter tilsjøs.

Men det er dessverre ikke alltid det gjør det. Den 15. desember 1941 ble Johan Haus arrestert - hvorfor er ikke så lett å si, vi kan i allfall være sikre på, at det var for samfundsgavnlig virksomhet. Haus ble sittende innesperret helt til dagen før krigens slutt, men han satt ikke uværksom, han

fikk lov å arbeide, fikk lov til å få bøker tilsendt, og han hadde arbeidsro i sin eneselle. Han ble vårt lands lerdeste, mest beleste zoolog. Som vikar for Huus fikk vi cand.real. Støp-Bowitz.

Huus³ arrestasjon la en demper på vår virksomhet, jeg tenker ikke akkurat på vår museumsvirksomhet, den var temmelig dempet i det hele tatt i disse krigsårene -, men det varte ikke lenge før "Friheten" "Alt for Norge", "Radionytt" og hva de nå het allesammen, atter sirkulerte på vanlig vis, eller ble lest opp bak stengte dører.

En lang tid fikk vi de illegale aviser bragt til døren, men det siste krigsåret måtte de hentes. Det var preparant Hansens jobb, men en dag ble han ^{selv} hentet (ned til Victoria terasse) for å stå til regnskap for sine synder. En blidere, mere troverdig og uskyldig synder har vel gestapo aldri forhørt. Hansen slapp fort tilbake til Museet, men hentet ikke avisene mere etter den dag.

I 1942 begynte forfølgelsen av de fåtallige norske borgere av jødisk avstamning vi hadde her i landet. Forfølgelsen var allerede ^{forresten} begynt i 1941 med at radioapparatene var blitt tatt fra dem tidligere enn fra oss andre. Den 25. oktober 1945 ble Victor Goldsvhmidt arrestert første gang og sendt til fangeleiren ved Tønsberg, men slapp fri igjen allerede den 8. november for straks etter å bli arrestert på ny. Han ble sendt til Bredtvedt og derfra ~~og~~ ned til brygga hvor "Donaua" inntok sin ulykkelige last. Goldschmidt var allerede ved landgangen før det lykkedes å få ham reddet fra den visse undergang. På dager senere var han over grensen.

Et ^ahlvt årstid senere, om kvellen den 19. juni 1943 ble Goldschmidts konservator ved Geologisk Museum, ^{Kristoffer} Kristoffersen, fengslet og satt inne til 17. november samme år.

Høsten 1943 gikk det idet hele tatt hart ut over Universitetsfolkene. Først ble flere av professorene fengslet og kort tid der etter hadde vi studenterrassiane. Blant professorene som ble fengslet var Heintz den eneste fra Tøyen dengang. Han ble fengslet 15. oktober 1943 og ble fri først juleaften 1944.

Den 30. november 1943 begynte studenterarrestasjonene. Museene ble omringet av tyskerne med måtraljøser og ingen fikk lov å slippe ut av bygningene. Alle tilstedeværende måtte vise pass og gjøre rede for seg. Jeg var selv ikke tilstede da tyskerne kom, 2 minnutter før var jeg gått til et møte i byen. Det var forresten ikke stor fangst tyskerne gjorde av studenter på Zoologisk- og Geologisk Museum, men fra Botanisk Museum kjørte tyskerne avsted med billass fullpakket med eksamenskandidater som nettopp den dag var oppe til skriftlig prøve, det var ca. 40 medisinere som var oppe til 3die avdelings siste fag. Den nærmest følgende tid var det vakt rundt museene, og i et av kontorene på Zoologisk Museum hadde norske politikonstabler fast tilhold i flere døgn. De fleste av dem var forresten hyggelige karer, de satt der på rommet å kjedet seg, dagvaktene fikk låne spendende detektivfortellinger og nattvakten kjærlighetsromaner, og i kontortiden om formiddagen ble politirapporten skrevet på min kones skrivemaskin. Studenter viste seg ikke på museet og de ^{skidende} som var der var "funksjonærer" av en eller annen sort.

f) av våre første funksjonærer ble dr. Ivar Oppedahl ved Geologien og dr. Erling Christoffersen ved Botaniske Museum tatt sammen med skidende, og i de første dager av desember sendt til konsentreringsleiren ved Trönsberg. De slapp igjen etter noen ukers forløp.

I 1944 blev gamle vaktmester Hansen ved Botanisk Museum og datteren hans arrestert og sendt til Grina. Det hadde vistnok vært lytting på London og en mann i dekkning. Sønnen som vel var den egentlige "synder" fikk stukket av.

I det hele tatt var Botanisk Museum og Haven ^{et område} hvor Jøssinger måtte færdes med forsiktighet. De få nazister som fandtes av Universitetsfunksjonærer på Tøyen var samlet her. Men tross herfor skjulte Botanisk Museum i sit skjød langt farligere ting enn de andre museene. Innviende viste bare det var sanitetsmateriel, men de få og aller best innviende vidste no annet, - det var nemlig våbenlager for hjemmefronten vår, og i de små nattetimer mellom 7. og 8. mai 1945 rykket 60-70 hjemmefrontkarer inn på Botanisk Museum og tok sine våpen i besiddelse. Heldigvis var det bare de allernærmeste dager etter 8. mai ifjor, at det var bruk for våbnene, - det var noen skyting over hustakene og mellom trærne i hagen i de stille nattetimer, men etter 4-5 dager var den svake etterkrigsmotstanden fra nazistene ^{byen} brutt [^] og hjemmefrontkarene forlot Botanisk Museum

Dette var noen trekk av det daglige liv på Tøyen i krigsårene. Et kapittel for seg er den skriftlige kampen om tyskernes beslaglegging av museene og Tøyenhagen til militært bruk.

Som formann i de Naturhistoriske Museers Landsforbund hadde professor Heintz allerede tidlig under krigen delt ut til oss en fotografisk gjengivelse av Hagerkonferensens bestemmelser, ^{om} "Militärische Gewalt auf Besetztem feindlichen Gebiete", som vi av og til viftet med, - jeg hadde forresten nærmest inntrykk av at dette dokumentet virket som en rød klut på tyskerne.

I januar 1942 sendte kvestor Elling oss en gjenpart av Olaf Deviks erklæring hvori Devik sier at han har hatt flere forhandlinger med tyskerne som hadde gitt ham muntlig erklæring om at vitenskapelige bygninger, spesielt Universitetsbygninger i det hele tatt ikke ville bli beslaglagt og at også Bergens ~~Museum~~ Museum og dets bibliotek hadde fått skriftlig erklæring herom fra den tyske overkvartermester.

Samtidig med at kvestor oversendte oss denne erklæring opplyser han oss om, at etter Reichskommisars bestemmelse skal tyske militære myndigheter fra ~~1.~~ 1. januar 1942 henvende seg til ordføreren i Oslo ved behov for husrom o.l. med krav om at ordføreren stiller dertil skikket eller av Wehrmacht selv

utpekt eiendom til rådighet.

Det var nå stille med besiktigelse med tanke på beslagleggelse helt til oktober 1942. Da fikk både Zoologisk- og Geologisk Museum besøk av et par snushaner. Goldschmidt og jeg rapporterte straks saken til Universitetet. Ifølge Reischkommisars bestemmelse skulle de tyske myndigheter henvende seg til ordføreren i byen hvis de hadde behov for husrom, og Universitetssekretæren sendte derfor saken over til ordføreren som i en skrivelse av 12.oktober svarte at han hadde vært i forbindelse med de tyske myndigheter som opplyste at det ikke vil bli tale om noen rekvisisjon av de 2 museumsbygninger.

Men det gikk ikke mange dagene før det allikevel ble tale om det. Tiltross for at jeg ^{er} lagt fra var noen ordfører i Norges hovedstad fikk jeg i de første dagene av november samme år besøk av ^{den} daværende tyske kommandant i Oslo, Hauptmann Høhne, som anmodet meg om å få se plantegninger av Museet og meddelte meg under 4 øyne og tausgjetsplikt (han lukket omhyggelig døren så ikke engang den norske lakei som fulgte ham skulle høre det) at beslagleggelse av museene og hele Tøyenhagen med samtlige bygninger var et ledd i forberedelsene til forsvaret av Oslo i tilfelle byen ble angrepet. Og dagen etter mottok jeg følgende skrivelse fra den samme Høhne. Skrivelsen lyder slik:

(side 17 1/2)

Avskrift.

176

O.U. den 7.11.42.

Kommandant von Oslo
Abt.Ukft.Az.63-

Betr.: Gebäude in der Anlage
Botanisk Have Tøyen.

An die

Direktion des Nationalhistorischen Naturmuseums Tøyen,
z.Hd.v.Herrn Direktor des Zoologischen Museums.

Bezugnehmend auf die am 6.11.42. durch Herrn Hauptmann
Hoehne erfolgte Besichtigung werden anbei die freund-
lichst überlassenen Pläne (6) zurückgereicht.

Es wird gebeten, davon Kenntnis zu nehmen, dass der
Stadtkommandant von Oslo die gesamte Anlage des
Botanischen Gartens mit allen darin befindlichen
Gebäuden für eine eventuelle in Frage kommende Sonder-
belegung vorgesehen hat. Es wird ausdrücklich darauf
hingewiesen, dass diese Mitteilung vertraulich zu
behandeln ist und ausserdem keinerlei Vorbereitungen
irgend welcher Art Ihrerseits zu treffen sind.

Für den fall, dass Besichtigungen von anderen Wehrmacht-
Angehörigen vorgenommen werden sollten, wird darum
gebeten, die Betreffenden an die Stadtkommandantur
Abt. Unterkunft, Storgate 33, Telefon 33070, App.38
zu verweisen und die Erla⁶unis zur Besichtigung nicht
zu erteilen.

Der Kommandant von Oslo

I. A.

(sign.) Hoehne

Hauptmann

Anlagen: 6.

skrivelse fra den samme Høhne. Skrivelsen lyder slik

Av Høhnes fortrolige skrivelse sendte jeg omgående avskrift både til Universitetet og de andre bestyrere på Tøyen, og i fellesskap sendte vi Universitetet en lengere skrivelse om hva det ville si for norsk vitenskap og landsviktige norske interesser om museene, selv for en ganske kort tid skulle bli tatt til krigsbruk. Vi fremhevet også at flere andre landsviktige institusjoner hadde sine kontorer i museene og sluttet med å be Universitetet gjøre tyskerne bekjent med vår skrivelse i håp om at kommandanten ville forsøke å finne utvei til på annen måte å tilgodese de formål han siktet til i sin skrivelse.

Noe svar fra tyskerne på vår inntrengende henstilling kom ikke, men vi hadde jo allerede i Høhnes skrivelse fått en slags bemyndigelse fra selveste kommandanten i Oslo til å nekte alle andre "Wehrmacht angehørige" - snushaner adgang til museene. Den første anledning hertil kom i midten av april 1943, da både Zoologisk- og Botanisk Museum en kvell ble besiktiget av 6 tyske

marineoffiserer. Dessverre var hverken jeg selv eller Holmboe tilstede, jeg var bortreist ^{den dagen} og Holmboe lå syk. Vi gikk derfor glipp av anledningen til å nekte marineoffiserene adgang. De ble vist om i museene av vaktmestrene. Den følgende dag ble det fra bestyrerene sendt en ny skrivelse til Universitetet for å få på det rene om der forelå noen ny fare for beslagleggelse.

For å legge en demper på vår frykt herfor fikk vi en 3 ukers tid senere oversendt gjennom Riksarkitekten en skrivelse fra "Der höhere SS - und Polizeiführer" angående vern av museer, minnesmerker, fredede bygninger og fortidsminnesmerker. I denne skrivelse heter det at Wehrmachtbefehlshaber i Norge har pålagt samtlige tjenestesteder som er ansvarlige for militærarbeid i Norge å gå fram med ytterste varsomhet mot museer, minnesmerker o.s.v. For såvidt denne plikt ikke lar seg bringe i samsvar med de krav krigføringen og Norges forsvar stiller, får museumslederne ^{fa} underretning om det fra vedkommende tyske _v tjeneste-sted i god tid. Forøvrig skulle det stå fritt for lederne av museene å vende seg direkte til den tyske Wehrmacht-offiser på stedet som hadde lengst tjenestetid.

Så lenge krigen varte hadde vi fremdeles ingen garanti for at museene ikke ble beslaglagt. Og etterhvert som tyskernes sjanser til å vinne krigen ble mindre og mindre, steg mulighetene for invasjon og økete krigsoperasjoner i Norge og dermed også for muligheten av tyskernes beslagleggelse av musebygningene til krigsbruk.

Den 2. juni 1943, seks uker etter marineoffiseres besøk, kom en ny kommisjon for å besiktige museene. Det var en representant fra Reichskommissariatet, dr. Schneider, fulgt av en representant for Oslo kommune hr. Abrahamsen. Herrene ble denne gang gjort utrykkelig oppmerksom på skrivelsen av 7. november 1942 fra Oslo Stadtkommandantur, som forbød oss å fremvise bygningene for andre avdelinger av Wehrmacht, men tyskeren erklærte rett ut at han ikke tok noe hensyn til kommandanturets skrivelse, han kom som representant fra Reichskommissariatet og var selvfølgelig meget finere og høyere på strå enn herr Høhne. I det hele tatt fik vi nokså tydelig inntrykk av rivalisering mellom de forskjellige tyske etater, og det var utvilsomt heldig for oss. Vi rapporterte dr. Schneiders og herr Abrahamsens besiktigelse til Universitetet, og kom på ny med henstilling om å finne en utvei så museene ikke ble tatt til krigs^{brukt}~~skue~~plass. Langt om

lenge kom der et svar fra dr. Schneider om at museene bare ville bli beslaglagt i tilfelle nødvendig husrom for det militære ikke kunne skaffes på annen måte, - altså den gamle leksen vi hadde hørt før.

Da krigens store sluttkapitel begynte i 1944 fant alle betstyrerne og konservatorene det påkrevet i fellesskap å sende myndighetene en skrivelse for påny å presisere hvilke kulturverdier museene representerte. Redegjørelsen var dessuten bilagt med uttalelser også fra alle de andre institusjoner *Som i sitt* arbeide var nær knyttet til museene. Dette var vårt siste innlegg i kampen om beslagleggelsen av Museene, og det endte jo, som vi alle vet, med at vi fikk beholde dem i fred selv da vi var i krig.

Selv ikke engang en parsell av haven til ^{de}dyking av grønsaker fikk tyskerne beslaglagt. Holmboe ble en dag hjemsøkt av en høyerestående tysk offiser som hadde utsett seg den strekkingen av Tøyenhagen som ligger langs Monradsgaten på nordsiden av Botanisk Museum. Men det lykkedes Holmboe å få skjøvet den tyske grønsakedyrkingen over til løkka på kommunens side av Monradsgate, og det hadde kommunen fortjent som takk for at ordføreren hadde anvist tyskerne plass for brakkebygninger så

tett innpå hagen og museene.

Det lykkedes oss dessverre ikke å få avverget denne byggerasjen før det allerede var for sent. Oppførelsen var allerede i full sving før vi hadde hørt et ord om saken. Vi sendte snarest mulig en skrivelse til Universitetet, hvori vi fremhevet at det areal hvor brakkene ble oppført for få år siden ble solgt til kommunen med den utrykkelige klausul at areale utelukkende skulle kunne brukes til parkanlegg. Brakkene var militære mål så tett inn på oss at det ved et eventuelt flyangrep lett kunne få de mest skjebnesvangre følger for museene. Vi henstillet derfor til Universitetet om at ^{der} måtte opptas forhandlinger med de tyske myndigheter for å få stoppet brakkebygningen.

Som svar på vår henstilling fikk vi først 5 uker senere fra Universitetet oversendt et brev fra en professor Svhwalm, hvori han sier at det ikke var tyskerne bekjent at det var museer i nærheten(!) og at plassen for brakkebebyggelsen var blitt tilbudt tyskerne av Oslo kommune. Byggearbeidet var allerede i full gang og kunne ikke stoppes, men brakkene ble gjort så og så illskre og skulle naturligvis ikke brukes til lagring av eksplosive stoffer. Vi sendte Universitetet omgående en skrivelse, hvori vi gir kommunen det glatte lag for at den

har overtatt salgskontraktens utrykkelige betingelser, og vi fremhevet at Oslo kommune med et slikt skridt hadde overtatt det moralske og materielle ansvar, hvis Museene blev skadet og vi henstillet til Universitetets sentrale myndigheter å kreve at Oslo kommune fikk stoppet og fjernet den tyske byggevirkksomhet i Museenes nærhet.

Ordføreren i Oslo unnskylte seg med at det var ikke han som hadde tatt initiativet eller på nogen måte oppfordret tyskerne til å bygge brakkene, og forøvrig mente han at staten var like nær til å gjøre forestillinger hos okkupasjonsmakten som Oslo kommune. Vår første protest om denne brakkebyggingen sendte vi den 10. mars i 1943 og ordførerens svar kom gjennom Universitetet med skriv av 30. juni, og i løpet av disse ⁴ 3 månedene fortsatte tyskerne uhindret å bygge. Den eneste plass på den annen side av Monradsgaten som ikke blev belempret med tyske brakker var tyskernes grønsakefelt, - bare synd at de ikke trengte mere grønsaker av egen avl, så kanskje hadde vi fått færre brakker. Men det var i hvertfall en stor lettelse for oss at Holmboe fikk den tyske gartnerplantagen vekk fra Tøyenhagen, slik at Universitetets folk her kunde råde grunden alene for matauking i de matfattige krigsårene. Steinsvoll ledet potetdyrkingen og Horn ord-

net med grønsakeparceller for oss, og det var et hundretall av Universitetsfolk som på den måten fikk poteter, grønsaker og

ikke minst
✓ god mosjon.

Det gjestår nå å nevne nogen ord om luftvernet og evakueringsspørsmålet. Universitetet hørte til de bedrifter, som hadde egenbeskyttelse og jeg fikk den tvisomme fornøielse å være luftvernleder for Museene og de øvrige bygninger i *Føyen*ha- gen. Til å begynne med tok vi jo alle saken nokså alvorlig. Mann- folkene gikk på luftvernkurser, hørte på mange interessante forre- lesninger, deltok i brannvernøvelser m.v., og for kvinnfolkene b¹⁰lev det holt kurser i "Første Hjelp". Luftvernsirene ble satt opp på taket på Zoologisk Museum, tilfluktsrom laget i alle Museene og bom- berom gravet nederst i hagen, så folk fra gata kunne stikke seg vekk når flyalarmen satte i, men som regel blev straks flyalarmen gikk disse bomberommene fylt av de tysker som var innkvartert i skolene like ved.

I kjeldereren på Zoologisk Museum fikk luftvernet innret- tet en sentralstasjon for matforsyningen, et stort kjøkken for kokning av kaffesurrogat og suppe og smøring av brødsiver. En hel stab av kvinner st¹⁰bd parat til å koke og smøre. I lett trans-

portable småkasser skulde maten bringes rundt til de evenyvelt herjede deler i byen. En snekker stod dag ut og dag inn og laget slike transportable matkasser og vasket brukte hermetikkbokser til suppa og kaffesurrogaten. Som før nevnt hadde vi ej matlager på flere tonn sukker, mel og gryn i et av de splintsikre rom i kjeldereren.

Når det var ordentlig flyalarm skulde egentlig alle mann innta sine bestemte plasser, men slikt hendte aldri. Og var det flyalarm om kvelden eller natten var det i regelen bare vaktmesteren og luftvernlederen som mødte opp og Natvig, når han ikke var kommet seg hjem fra kontoret i tide. Blev det riktig mye skyting trakk hovedgårdens kvinnelige bestand med barn enten bort i kjeldereren på Zoologien eller Botanisk Museum.

Det værste ved alle disse foranstaltninger var, iallfall for meg som skulde være luftvernleder, den forferdelige mølla av luftvern-papirer. En blev overlesset med bestemmelser og ombestemmelser, med bonker av brosjyrer som skulde leses og deles rundt, med instruksjer og skjemaer som skulde fylles ut, og rapporter som skulde sendes inn til overledelsen, - disse hauger med papir tok fullstendig knekken på de gode krigshumor, - bombenettene frisket humøret opp igjen, Når det smaly var det bud om, at vi ikke var glemt.

Allerede nokså tidlig etter at den s.k. prorektor hadde begynt å virke i sitt kald, fikk vi spørsmål om hvorledes Tøyenmuseene stillet seg til evakuering av samlingene opp til grubene på Konsberg. Vi hadde et møte om saken og var allesammen enige om at risikoen med å få samlingene ødelagt ved pakking, transport, fuktighet og rust var så stor at vi fant det best å ha ^{Samlingene} dem hele, tørre og rolige på Tøyen. Vi hadde allerede på forhånd flyttet typer og unika ned i våre mest bombesikre rom i museene, ryddet loftene så godt det lot seg gjøre for å redusere brannfare, flyttet bl.a. alt sprittmaterale fra loftetasjen ned i kjelleren og forsynet oss rikelig med sandposer og brannslukningsapparater rundt om kring på loftet og i samlingsسالene. Botanisk Museum sendte fem kasser med arkivsaker til oppbevaring i en bank på Fagernes. Det var det eneste som ble evakuert fra Tøyenmuseene, og det var også det eneste som kom midt opp i kampsone.

Da det led på slutten av krigen og spenningen var på sitt høyeste om vi skulle få invasjon og sluttkamper her i landet gikk vi iveri med å pakke en god del samlingsmateriale i kasser og lagret det i kjellerne parat til å bringes vekk. Det store problem ville bli transportmidlene. - Så kom imidlertid freden og løste det problemet, men skapte også en uendelighet av andre langt større og viktigere problemer i denne verden.